

ALISHER NAVOIY IJODINING XORIJDA O’RGANILISHI**Yodgoraliyeva M.O.****Farg’ona davlat universiteti****Filologiya va tillarni o’qitish: o’zbek tili yo’nalishi 2-bosqich talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20051568>**

Annotatsiya: Mazkur maqolada Alisher Navoiy ijodining xorijiy mamlakatlarda o’rganilishi, uning asarlarining jahon ilm-fanidagi o’rni hamda navoiyshunoslikning xalqaro miqyosda shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Xususan, Navoiy merosining Yevropa va Sharq mamlakatlarida tadqiq etilishi, tarjimalari va ilmiy izlanishlar doirasida yoritilishi haqida ma’lumotlar keltiriladi. Maqolada xorijiy olimlarning Navoiy ijodiga bergan baholari, ularning ilmiy ishlari hamda bu tadqiqotlarning navoiyshunoslik rivojiga qo’shgan hissasi yoritilgan. Shuningdek, Navoiy asarlarining jahon adabiy jarayonidagi ahamiyati va ularning bugungi kunda ham dolzarbligi asoslab beriladi.

Kalit so’zlar: Alisher Navoiy, navoiyshunoslik, xorijiy tadqiqotlar, tarjima jarayoni, jahon adabiyoti, ilmiy meros, Sharq va G’arb adabiy aloqalari, adabiy ta’sir, madaniy meros, xalqaro e’tirof.

Alisher Navoiy – o’zbek mumtoz adabiyotining asoschisi, buyuk mutafakkir shoir va davlat arbobi sifatida nafaqat turkiy xalqlar, balki jahon adabiyoti tarixida ham alohida o’rin egallaydi. Uning ijodi o’zining chuqur falsafiy mazmuni, yuksak badiiy mahorati hamda insonparvarlik g’oyalari bilan ajralib turadi. Navoiy turkiy tilning imkoniyatlarini keng namoyon etib, uni yuksak badiiy adabiyot tili darajasiga ko’tardi va shu orqali milliy adabiyot taraqqiyotiga beqiyos hissa qo’shdi.

Shoirning boy va serqirra ijodiy merosi turli janrlarni qamrab oladi. Xususan, uning mashhur “Xamsa” asari besh dostonni o’z ichiga olgan bo’lib, unda insoniylik, adolat, muhabbat va komillik g’oyalari yuksak badiiy ifodasini topgan. Shuningdek, “Xazoyin ul-maoniy” devoni shoirning lirikasini jamlagan ulkan to’plam bo’lib, unda turli ruhiy kechinmalar va falsafiy qarashlar aks etgan. Navoiy nasriy asarlari orasida “Mahbub ul-qulub”, “Mezon ul-avzon” kabi asarlar ham muhim o’rin tutadi. Alisher Navoiy ijodi o’zining badiiy barkamolligi, mazmunan boyligi va umuminsoniy g’oyalarga boyligi bilan asrlar davomida o’rganilib kelinmoqda. Uning asarlari nafaqat Sharq mamlakatlarida, balki Yevropa ilmiy doiralarida ham katta qiziqish uyg’otib, ko’plab tarjimalar va ilmiy tadqiqotlarga sabab bo’lgan. Shu jihatdan, Navoiy merosi jahon adabiy merosining ajralmas qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Alisher Navoiy ijodining xorijiy mamlakatlarda o’rganilishi navoiyshunoslikning muhim yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Shoir merosiga bo’lgan qiziqish, avvalo, uning asarlarining turli tillarga tarjima qilinishi orqali yuzaga kelgan bo’lib, bu jarayon Sharq mamlakatlaridan boshlab Yevropa ilmiy doiralarigacha keng yoyilgan.

Navoiy ijodini o’rganish borasida turk olimlari alohida o’rin tutadi. Jumladan, Fuad Köprülü turkiy adabiyot tarixini o’rganish jarayonida Navoiy ijodiga yuqori baho berib, uning turkiy adabiyot taraqqiyotidagi o’rnini ilmiy asoslab bergan. Uning “Turk edebiyati tarihi” asarida Navoiy ijodi alohida bob sifatida yoritilib, shoirning badiiy merosi tahlil qilingan.

Yevropa olimlari orasida ham Navoiy ijodiga qiziqish katta bo’lgan. Xususan, rus sharqshunosi Yevgeniy Bertels Navoiy hayoti va ijodini chuqur o’rganib, “Navoiy” nomli monografiyasini yaratgan. Ushbu ilmiy ishda shoirning asarlari, ularning g’oyaviy-badiiy xususiyatlari hamda Sharq adabiyotidagi o’rni keng yoritilgan. Bertelsning tadqiqotlari

navoiyshunoslikning ilmiy asosda rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Shuningdek, nemis olimi Martin Hartmann ham Sharq adabiyoti, jumladan, Navoiy ijodini o'rganishga o'z hissasini qo'shgan. U Navoiy asarlarining badiiy xususiyatlarini tahlil qilib, ularni Yevropa ilmiy jamoatchiligiga tanitgan olimlardan biri hisoblanadi. Fransuz sharqshunoslari ham Navoiy merosiga befarq bo'lmagan. Ular tomonidan shoir asarlaridan ayrim parchalar tarjima qilinib, ilmiy jurnallarda e'lon qilingan. Navoiy asarlarining ingliz tiliga tarjima qilinishi ham uning xalqaro miqyosda tanilishida muhim omil bo'ldi. Masalan, amerikalik olim R.F.Burrill tomonidan olib borilgan tadqiqotlar turkiy adabiyot, xususan, Navoiy ijodini ingliz tilida o'rganishga xizmat qilgan. Uning ilmiy ishlarida Navoiy asarlarining janr xususiyatlari va poetikasi tahlil etilgan.

Bundan tashqari, Navoiy ijodi Eron, Afg'oniston va Hindiston kabi Sharq mamlakatlarida ham keng o'rganilgan. Bu hududlarda shoirning asarlari fors tiliga tarjima qilinib, mumtoz adabiyot doirasida tahlil etilgan. Ayniqsa, Hindistonda Boburiylar davridan boshlab Navoiy ijodiga katta qiziqish bildirilgan va uning asarlari madrasalarda o'qitilgan.

Alisher Navoiy ijodining xorijiy mamlakatlarda o'rganilishi nafaqat navoiyshunoslik fanining rivojiga, balki jahon adabiy jarayonining boyishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Shoir asarlarining turli tillarga tarjima qilinishi natijasida turkiy adabiyotning badiiy imkoniyatlari keng jahon ilmiy jamoatchiligiga namoyon bo'ldi. Bu esa o'z navbatida, Sharq adabiyoti bilan G'arb adabiyoti o'rtasidagi ilmiy va madaniy aloqalarning mustahkamlanishiga xizmat qildi. Navoiy merosining xalqaro miqyosda o'rganilishi muhim tarixiy yutuqlardan biri sifatida baholanadi. Chunki uning asarlari orqali insonparvarlik, adolat, komillik, axloqiy poklik kabi umuminsoniy g'oyalar keng targ'ib qilindi. Bu g'oyalar turli xalqlar adabiyotiga singib, ularning badiiy tafakkuriga ijobiy ta'sir o'tkazdi. Ayniqsa, Navoiy ijodining Yevropa ilmiy muhitiga kirib borishi Sharq adabiyotiga nisbatan yangicha qarashlarning shakllanishiga olib keldi. Shuningdek, Navoiy asarlarining ilmiy tadqiq etilishi natijasida turkiy tillarning qadri va nufuzi oshdi. Ilgari ko'proq fors va arab tillari hukmron bo'lgan adabiy muhitda turkiy tilning ham yuksak badiiy imkoniyatlarga ega ekani ilmiy jihatdan isbotlandi. Bu esa turkiy xalqlar milliy o'zligini anglash jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi va milliy adabiyotlarning rivojlanishiga turtki berdi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy olimlar tomonidan amalga oshirilgan tarjima va tadqiqotlar natijasida Navoiy ijodi jahon adabiyotining ajralmas qismi sifatida e'tirof etila boshlandi. Bu jarayon nafaqat adabiyotshunoslik, balki tarix, tilshunoslik, madaniyatshunoslik kabi fanlarning rivojiga ham xizmat qildi. Natijada, Navoiy merosi asosida olib borilgan ilmiy izlanishlar ko'plab yangi tadqiqot yo'nalishlarining yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Alisher Navoiy ijodining xorijda o'rganilishi jahon adabiy tafakkurining boyishiga, madaniyatlararo muloqotning kuchayishiga hamda adabiyotning umuminsoniy mohiyatini anglashga xizmat qilgan muhim tarixiy hodisa sifatida baholanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1983.
2. Alisher Navoiy. Xamsa. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2001.
3. Yevgeniy Bertels. Navoiy. – Moskva: Nauka, 1965.
4. Fuad Köprülü. Turk edebiyati tarihi. – Istanbul, 1926.
5. Kathleen R. F. Burrill. The Poet and His World: Navoiy Studies. – Cambridge, 1985.

6. Martin Hartmann. Die Literatur der Türken. – Leipzig, 1909.
7. Sadriddin Ayniy. Alisher Navoiy haqida tadqiqotlar. – Dushanbe, 1958.
8. Abdurauf Fitrat. O‘zbek adabiyoti namunalari. – Toshkent, 1928. Abdurauf Fitrat. O‘zbek adabiyoti namunalari. – Toshkent, 1928.
9. Izzat Sulton. Navoiy ijodi haqida. – Toshkent: Fan, 1970.
10. Natan Mallayev. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1976.